

ПЛОДОВИ И ПАМЋЕЊЕ

Зборник у част
професора Александра Јовановића

САДРЖАЈ

ПОСВЕЋЕНОСТ НАЦИОНАЛНОЈ КЊИЖЕВНОСТИ, ОБРАЗОВАЊУ И КУЛТУРИ	
Уводна реч	13

I

Милосав Тешић УДВОСТРУЧЕНИ СПОМЕН	23
--	----

II

Петар Пијановић АЛЕКСАНДРУ ЈОВАНОВИЋУ У СПОМЕН – ДВА ОГЛЕДА ИЗ СТВАРАЛАЧКЕ БИОГРАФИЈЕ	33
Александар Милановић СТИЛИСТИКА ПОЕЗИЈЕ У ДЕЛИМА АЛЕКСАНДРА ЈОВАНОВИЋА ...	44
Јован Делић ПОЕТИЧКА ИСТРАЖИВАЊА И ТУМАЧЕЊЕ ПОЕЗИЈЕ (о А. Јовановићу, Д. Васиљевићу и Р. П. Ногу)	62
Марко Недић КРИТИЧКИ ПОСТУПАК АЛЕКСАНДРА ЈОВАНОВИЋА	80
Марко Радуловић ПОЕЗИЈА И КУЛТУРА – ИНТЕРПРЕТАТИВНИ ПОСТУПАК АЛЕКСАНДРА ЈОВАНОВИЋА	97
Бојан Марковић УМЕЋЕ ТУМАЧЕЊА ПЕСМЕ – ИНТЕРПРЕТАТИВНА ИЗВРСНОСТ И КУЛТУРНА ДЕЛАТНОСТ АЛЕКСАНДРА ЈОВАНОВИЋА	116
Илијана Чутура О НАУЧНОМ ДИСКУРСУ АЛЕКСАНДРА ЈОВАНОВИЋА: АРГУМЕНТ, ЛОГИКА, ПОЕТИКА	128

III

Радивоје Микић ПОЕЗИЈА ИВАНА В. ЛАЛИЋА У ТУМАЧЕЊУ АЛЕКСАНДРА ЈОВАНОВИЋА	147
---	-----

Рајна Драгићевић СВЕТЛОСТ И ТАМА ЧОВЕКОВОГ ЖИВЉЕЊА У ЈОВАНОВИЋЕВОМ ЧИТАЊУ ИВАНА В. ЛАЛИЋА	165
Бојана Стојановић Пантовић ЈОВАНОВИЋЕВ МЕТОД У ПРИСТУПУ ПРОУЧАВАЊУ ПОЕТИКЕ ИВАНА В. ЛАЛИЋА	176
Бојана Милосављевић, Ана Петровић Дакић О ФРЕКВЕНЦИЈСКОМ РЕЧНИКУ ПОЕЗИЈЕ ИВАНА В. ЛАЛИЋА	189
Дуња Ранчић ВЕЖБА ИЗ СЕЋАЊА.....	209

IV

Љиљана Пешикан-Љуштановић У ПОТРАЗИ ЗА ПЕСМОМ И ПЕСНИКОМ: АЛЕКСАНДАР ЈОВАНОВИЋ КАО ТУМАЧ ПОЕЗИЈЕ И ПОЕТИКЕ МИЛОСАВА ТЕШИЋА	221
Сања Париповић Крчмар ПОЕТИКА ТУМАЧЕЊА ПОЕТСКОГ УПОРИШТА – АЛЕКСАНДАР ЈОВАНОВИЋ О МИЛОСАВУ ТЕШИЋУ	231
Бошко Сувајдић АЛЕКСАНДАР ЈОВАНОВИЋ КАО ТУМАЧ СВЕТЛОСТИ И КУЛТУРЕ..	241
Јелена Марићевић Балаћ ПРОФ. ДР АЛЕКСАНДАР ЈОВАНОВИЋ И ПОЕЗИЈА МИЛОСАВА ТЕШИЋА: ИНТЕРПРЕТАЦИЈА, ДИЈАЛОГ, СИНТЕЗА	260

V

Зорана Опачић ЗНАЧАЈ АЛЕКСАНДРА ЈОВАНОВИЋА У РАЗВОЈУ ПРОУЧАВАЊА КЊИЖЕВНОСТИ ЗА ДЕЦУ И МЛАДЕ	275
Немања Каровић ПОЕЗИЈА ЉУБОМИРА СИМОВИЋА У КЊИЖЕВНОКРИТИЧКОМ ОКУ АЛЕКСАНДРА ЈОВАНОВИЋА – ИСТОРИЈА ЈЕДНОГ ЕСТЕТСКОГ СУСРЕТА	296
Страхиња Полић О ЈЕДНОМ ПЕСНИЧКОМ УЗЛЕТУ – КРИТИЧКИ ОСВРТИ АЛЕКСАНДРА ЈОВАНОВИЋА НА ПОЕЗИЈУ ДУШАНА ВАСИЉЕВА ..	309

Владимир Вукомановић Растегорац ПАТРИОТИЗАМ И СМРТ: ПРЕДСТАВЕ СМРТИ У АНТОЛОГИЈИ СРПСКЕ РОДОЉУБИВЕ ПОЕЗИЈЕ	323
Николина Шурјанац КРАТКИ АВАНГАРДНИ РОМАН У ТУМАЧЕЊУ АЛЕКСАНДРА ЈОВАНОВИЋА	340
Сунчица Денић ДОБИТНИЦИ НАГРАДЕ „БОРИСАВ СТАНКОВИЋ” У КЊИЖЕВНОИСТОРИЈСКОМ ТУМАЧЕЊУ АЛЕКСАНДРА ЈОВАНОВИЋА	360

VI

Зона Мркаљ МЕТОДИКА НАСТАВЕ АЛЕКСАНДРА ЈОВАНОВИЋА	373
Јелена Панић Мараш СИЛАБУСИ ПРОФЕСОРА ЈОВАНОВИЋА	384
Вељко Брборић АЛЕКСАНДАР ЈОВАНОВИЋ КАО ПИСАЦ УЏБЕНИКА	397
Лола Стојановић, Милена Митровић НЕГОВАЊЕ НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА У МЕТОДИЧКИМ ПОГЛЕДИМА ПРОФЕСОРА АЛЕКСАНДРА ЈОВАНОВИЋА	412
Вишња Мићић, Ђорђе Јанковић, монахиња Нина (Неранџић) КАКО МАНАСТИРИ ПРИЧАЈУ ПРИЧЕ	423
Бојана Маринковић НА ПУТОВАЊИМА СА ПРОФЕСОРОМ АЛЕКСАНДРОМ ЈОВАНОВИЋЕМ (О ЗНАЧАЈУ ЕКСКУРЗИЈА У ОБРАЗОВАЊУ И ВАСПИТАЊУ)	446

VII

Снежана Самарџија КАКО ПРЕДАВАТИ НАРОДНУ КЊИЖЕВНОСТ	465
Слађана Јаћимовић ПОЉСКА У ПУТОПИСНИМ РЕПОРТАЖАМА СТАНИСЛАВА КРАКОВА	482

Валентина Хамовић ПОСЛЕДЊА ПЕСМА И УВОД У ЋУТАЊЕ	499
Валерија Јанићијевић МАНИФЕСТ О ЧИТАЊУ И ПОТРЕБА ЗА ПРИХВАТАЊЕМ: РОМАНИ ЈАСМИНКЕ ПЕТРОВИЋ У РАЗРЕДНОЈ НАСТАВИ КЊИЖЕВНОСТИ – као сећање на књижевну педагогију професора Александра Јовановића.	507
Милош Ковачевић „ПОРУКА“ МИКЕ АНТИЋА ДЕЦИ-ЉУДИМА И ЉУДИМА-ДЕЦИ.	529
Славица Гароња ЖЕНЕ ПИСЦИ О 130-ГОДИШЊИЦИ ПЛАВОГ КОЛА СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ	545
Персида Лазаревић Ди Ђакомо У ВЕЗИ СА ИСКОПИНАМА: ДОПРИНОС САВРШЕНОГ СЕЋАЊА НА СМРТ ТУМАЧЕЊУ НЕОПЛАТОНИЗМА	562
Milena Mileva Blažić VLOGA FILOZOFSKE FAKULTETE PRI RAZVIJANJU MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI 1919–2019	580

VIII

Слободан Владушић АЛЕКСАНДАР ЈОВАНОВИЋ И МЕГАЛОПОЛИС	597
Игор Саксида КЛАСИЧНОСТ ДУХОВНОГ АРИСТОКРАТЕ	613
Александар Липковски СЕЋАЊЕ НА АЛЕКСАНДРА ЈОВАНОВИЋА	619
Милош Ковачевић АЛЕКСАНДАР ЈОВАНОВИЋ У ПРОГРАМСКОМ ОДБОРУ НОКЦ „ВУК КАРАЏИЋ“ У ТРШИЋУ.	625
Владимир Димитријевић ТОЛИКО ЈЕ БИО ЖИВ ТАЈ ЧОВЕК У ЖИВОТУ: АЛЕКСАНДАР ЈОВАНОВИЋ КРОЗ СУСРЕТЕ И ПРЕПИСКУ	635
Драган Лакићевић АЛЕКСАНДАР ЈОВАНОВИЋ И СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА.	642

Drago Kekanović S ALEKSANDROM JOVANOVIĆEM U DNEVNOM BORAVKU SRPSKE I EVROPSKE KNJIŽEVNOSTI	646
Александар Лешић ПРОФЕСОР АЛЕКСАНДАР ЈОВАНОВИЋ И ГРОЗДАНА ОЛУЈИЋ	649
Бојан Јовић О СВЕТЛОСТИ, СТАРИЈОЈ ОД НЕСРЕЋЕ	653
Весна Капор МЕСТА КОЈА ВОЛИМО, ВРЕМЕПЛОВ ТРЕНУТАКА, ЗА АЦУ	656
Немања Девић О ЗАВИЧАЈНОСТИ ПРОФ. ДР АЛЕКСАНДРА ЈОВАНОВИЋА	662
Бранка Радовановић МИ, ШЕЗДЕСЕТОСМАШИ	668
Александар Милојевић УГЛЕДНИ ПРОФЕСОР И ДОМАЋИН	674
Анђела Ракетић ТРАГ КОЈИ ОСТАЈЕ У НАМА	679

IX

Соња Миловановић ТАЈНА ЈЕ СВЕТЛОСТ, А СВЕТЛОСТ ЧИТАВ ЈЕ СВЕТ: РАЗГОВОР СОЊЕ МИЛОВАНОВИЋ СА АЛЕКСАНДРОМ ЈОВАНОВИЋЕМ	685
---	-----

X

БИОГРАФИЈА АЛЕКСАНДРА ЈОВАНОВИЋА	695
СЕЛЕКТИВНА БИБЛИОГРАФИЈА АЛЕКСАНДРА ЈОВАНОВИЋА	704
ИНДЕКС ИМЕНА	731

Јелена Панић Мараш¹

*Универзитет у Београду, Факултет за образовање
учитеља и васпитача, Београд, Србија*

СИЛАБУСИ ПРОФЕСОРА ЈОВАНОВИЋА

*Традиција није обожавање њега,
већ одржавање и преношење ватре.*

Густав Малер

Сажетак: Рад истражује силабусе професора Јовановића. Истраживачка пажња у први мах је усмерена ка силабусима за предмете *Српска култура у европском контексту*, *Увод у тумачење књижевности*, *Књижевност за децу / Књижевност за децу и младе*, као и *Путовања као вид образовања и културе* и *Читање и културни идентитет*. Уочава се да је професор Јовановић кроз силабусе изнео својеврсну „поетику наставе” и континуирано инсистирао на дијакроничким и синхроничким повезивањима ма о којој области да је реч. Силабуси се могу посматрати и као жива заоставштина професора својим наследницима. Инсистирајући на њима, истражујући у „преношењу ватре”, остајемо дубоко уроњени у национално, а отворени ка свету. Тако се чини да зиданица професора Јовановића има своје утемељење не само у националној култури већ и у савременом образовном концепту.

Кључне речи: силабуси, „поетика наставе”, образовање, култура, национално, идентитет, читање, књижевност за децу и младе.

Професор Јовановић је иза себе оставио силабусе на свим предметима на којима је предавао, а које је најчешће и сам обликовао, осмислио и утемељио на некадашњем Учитељском факултету, на ком је деценијама радио. Његови силабуси се и појединачно и обједињено могу разу-

¹ jelena.panic@uf.bg.ac.rs
<https://orcid.org/0000-0002-0410-1402>

мевати као текстови са веома јасно испрофилисаном визијом не само о образовању, култури већ и о развоју друштва у целини. Исто тако, за нас који смо имали прилику да познајемо професора Јовановића и радимо с њим, иза привидне објективности и ширине самих силабуса крије се заправо велика креативна страст коју је професор поседовао и којом, у неком прилежном читању, и његови силабуси одишу. Отуда је намера овог рада у ствари да прикаже у целини *дашћину* професора Јовановића и да је тако не само прикаже у целости него, оно што верујем да би професору било много драже, да буде и јасна смерница његовим сарадницима у будућим, већ више пута истакнуто, изазовним временима.

Силабуси из предмета *Увод у шумачење књижевности*, *Књижевности за децу (и младе)*, *Српска култура у европском контексту*, који су обавезни, и силабуси из изборних предмета *Путовање као вид образовања и културе*, *Тумачење Библије* и *Чињање и културни идентитети* могу се поделити у две категорије. Канонски силабуси би били они за предмете *Увод у шумачење књижевности* и *Књижевности за децу (и младе)*. Уосталом, тако их је и сам професор Јовановић видео:

И по логичком редоследу, и по месту у наставном плану на факултетима, та два предмета су сукцесивна: први пружа теоријска и књижевноисторијска знања неопходна превасходно за разумевање развоја српске књижевности и својстава њених најзначајнијих дела, да би се потом студенти усмерили на развој књижевности за децу, укључујући у знатној мери и савремене ствараоце, као веома важног дела српске, али и светске књижевности. *Реч је о два међусобно допунљива предмета: иако је, не само на први поглед, учићељу за наставау неопходнија књижевности за децу, без књижевне теорије и књижевноисторијских знања о националној књижевности он не би имао сигурне оријентире ни у пристицајућу делима за најмлађе* (Јовановић 2022: 161, подвлачење је наше).

Отуда треба истаћи да је списак изабраних дела и аутора на оба предмета такав да осликава *канонске* вредности спајајући традицијски низ (најочљивији у народној књижевности, чија дела се изучавају на оба предмета) са савременом књижевношћу (од Лалића, Симовића, Милосава Тешића, који су на списку *Увода у шумачење књижевности* до Коларова, Бранка Стевановића, Јасминке Петровић, Владе Андрића у оквиру силабуса *Књижевности за децу (и младе)*).

Можда није згорег на овом месту подсетити да је, када је преузео предмет *Књижевности за децу и младе*, професор Јовановић осмислио силабус који је спој традиционалног и модерног и програм предмета проширио нефикционалном, тј. научнопопуларном књижевношћу,

савременом књижевношћу за децу и младе, књижевном критиком и есејистиком, као и истакнутим ствараоцима за децу и младе светске књижевности. Као да је имао на уму ону своју мисао, коју је у различитим приликама истицао, да вредна књижевна дела имају и улогу у изградњи не само личног већ и културног и националног идентитета.

Свој први објављени текст професор Јовановић посвећује управо књижевности за децу (текст из 1972. године о поезији Љубивоја Ршумовића), а *комедијанџи случај* је уредио и да професоров последњи јавни наступ буде управо на скупу о Мирославу Антићу у оквиру пројекта *Поетика српске књижевности за децу и младе*, који је сам и основао. Његов поздравни говор објављен је на почетку зборника *Просјори деџињсџива Мирослава Антића*, где истиче управо моменат за који се све време, а у питању је период од пола века, бављења овом области и залагао – равноправан, а не уметнички подређен положај ове области књижевности, управо зато што су се приликом проучавања књижевности за децу и младе, каткада, мешали уметнички са педагошким критеријумима, што је, по професору, резултирало стањем где су многи значајни ствараоци и књижевни процеси остајали недовољно проучени.

Избор писаца који се проучавају у оквиру *канонских силабуса* подразумева списак важних и значајних аутора, а многим од њих и сам професор Јовановић се прилежно бавио. У оквиру *Увода у џумачење књижевности* реч је о Ивану В. Лалићу, Љубомиру Симовићу, Милосаву Тешићу, као и осталим песницима дуге половине 20. века (да се задржимо само на поезији). Од аутора који су своје место нашли у оквиру силабуса *Књижевности за децу и младе* овом приликом посебно треба истаћи тек два имена – Бранка Ћопића и Гроздану Олујић. За професора Јовановића Бранко Ћопић је писац чије дело „постаје својеврсна *јежева кућница*, коју заволимо још и док не схватамо шта она може све да нам значи, а у том интуитивном прихватању и безусловној љубави садржана је и права природа књижевности и једина моћ његовог деловања” (Јовановић 2015: 75), те га стога тумачи преко одреднице *школски џисац*, коју разуме у вредносном одређењу, тј. као писца и дело који су битни у образовању младих људи. У вези са Грозданом Олујић можда треби истаћи рад професора Јовановића на канонизовању њеног дела првенствено за децу и младе (рад на сабраним делима, критике њених дела, скуп посвећен њеном стваралаштву за децу и зборник који уреднички потписује са Петром Пијановићем и Зораном Опачић).

Прича о културном и националном идентитету јасно се учача у другој групацији силабуса професора Јовановића, које бисмо могли именовати као васпитно-образовни. У ову групу спадају силабуси из предмета *Српска култура у европском контексту* (првобитни назив је био *Историја српске културе*), *Путовања као вид образовања и културе*, *Тумачење Библије и Читање и културни идентитети*.

Зашто баш васпитно-образовне када се у њима могу уочити и други аспекти? Управо стога што је професор Јовановић на наставнички позив гледао као на мисију која доприноси бољитку нације, културе, државе, а на (будуће) наставнике **гледао** као *људе културе*, те ову синтагму ближе одређује тиме што тврди да човек културе „разуме и усваја културноисторијске процесе који су неопходан контекст његовом деловању и наставном раду” (Јовановић 2021: 51). Тако и предмет који је осмислио, *Српска култура у европском контексту*, има задатак да пружи подршку наставницима у сопственој изградњи. Професор Јовановић га одређује као веома „сложен предмет који обухвата разнолике аспекте човекове природе и његовог постојања у времену”, а обликован са идејом да се „упознају са основним елементима своје културе – тако неопходним и за њихово лично образовање и за њихов рад са децом” (Јовановић, из силабуса). Отуда је програм конципирао како у самом силабусу наводи:

као студијско путовање кроз три оделита а међусобно повезана простора српске културе: општесловенски, српсковизантијски и модерно-грађански. Њима би одговарала три облика друштвеног уређења (родовско, феудално и грађанско), две различите религије (паганска и хришћанска) и, у новије доба, одвојеност државе (школе) од цркве. Наравно, и не мање значајно, различити су и начини живљења (одевање, становање, итд.), уметности, погледи на свет.

Силабус за предмет *Српска култура у европском контексту* уједно је и најдужи силабус за неки предмет који је професор Јовановић осмислио и стога ћемо му посветити посебну пажњу. Уједно, он садржи не само „поетику наставе” него и ауторово лично разумевање света и појава у њему. У том контексту се могу разумети следећи наводи:

А, опет, будући да и индивидуални и колективни организми у своме развоју понављају и развој врсте у маломе, све три културе упоредо опстојавају и у нашој колективној, и у нашој индивидуалној свести. Свеједно да ли то хоћемо да видимо или нећемо, свеједно да ли се то нама свиђа или не свиђа. Зато проучавање српске културе није тек академска ствар, окренута ономе што је било, него савремени живо-

БРИШЕ
СЕ

тни процес у најдубљој вези са оним што јесмо и што ћемо бити. Она није скуп мртвих, преживелих норми, него духовна стаза која нас из прошлости преводи у будућност и чува од обескорењивања и обезличавања, тако претећи надвијених над нама. Чајкановићеве студије о паганској димензији нашега бића или Цвијићеве о балканским типовима (посебно о *динарском* и *централнобалканском*) довољно сведоче о томе. Да не говоримо о *свевремености* хришћанског учења, које се, из разних разлога, деценијама систематски потискује, да би увек изнова васкрсло, јер увек изнова васкрсава и потреба за њим. Уосталом, велики део европске историје, етике, васпитања и уметности незамислив је без своје хришћанске подлоге. Оно што важи за велике европске народе и њихову културу, у истој мери важи за мали европски, српски народ и његову, није нескромно рећи, не тако малу културу. А најмање што ми, њени данашњи баштеници, можемо да учинимо за њу, јесте: да је упознајемо и да јој служимо.

Овај силабус уједно открива и разумевање културе као простора слободе, а не неке присиле и нуди аутентично разумевање културе:

Она нам, кроз све своје облике, помаже да откривамо тајне које се скривају иза застора овога света. Можда још важније, култура није *присила*, него је *слобода*: она не може, нити је то њен циљ, да влада нама и да утиче на спољашње процесе у свету; она јесте унутарња снага која ће изнутра да нас преображава, да даје општу перспективу и отворене одговоре на основна и егзистенцијална питања која се пред нас постављају... Она је (и) она нит или, другачије речено *свеобухваћајући везивни дух* који разнолике форме културе везује у јединствену целину чији је значај, у сваком погледу, немерљив.

Оно што је професору Јовановићу и те како важно и ^{на њему} је инсти-] [
стирао у свим својим силабусима јесте суштинска отвореност ка европском (светском) контексту и отуда истиче отвореност српске културе и њену спремност „да у себе прими и преобрази све оно што је достојно да буде примљено, што јача *евројску свест српске културе*, али и да одбаци све што поништава људско достојанство и задобијени цивилизацијски ниво” (Јовановић, силабуси). Тешко је отргнути се утиску у којој мери се у овим речима препознаје особен карактер и темперамент професора Јовановића. Они се исто тако могу назрети у једној, готово успутној, опасци у вези са тумачима књижевности за децу. Наиме, тврдећи како је промењен сам интерпретативни приступ књижевности за децу са новим генерацијама тумача, Јовановић истиче да су дошли на место оних „којима је бављење овим жанром био резервни положај јер нису могли

да опстану на првој линији, уместо корпоративних састављача лектуре или педагошки настројених методичара (благо осмехнутих прерушених педагога)” (Јовановић 2021: 54). Сличну критику, а њих у текстовима професора Јовановића и те како има, учавамо у истом тексту, „О нашим најмлађим србистичким катедрама”, када поводом оних којима по успелости књижевног остварења није место у школским програмима тврди како неким ни школски програми не могу продужити живот. У оваквим погађајућим опаскама има нешто и од живе речи професора Јовановића.

Када сам са професором Јовановићем била ангажована на предмету *Српска култура у европском контексту*, на предавањима која су трајала један семестар била су уобичајена гостујућа предавања наших истакнутих познавалаца одређених области културе за које је професор Јовановић проценио да је боље да студенти чују управо од њих о дOMETИМА српске културе. О српској музици је говорила проф. др Соња Маринковић са Универзитета уметности у Београду, тј. са Факултета музичке уметности. Из Народног музеја у Београду су нам долазили Петар Петровић, који је говорио о српском сликарству 18. и 19. века, и Љубица Миљковић, која је пажњу посвећивала нашем сликарству 20. века. Често смо одлазили са студентима на изложбе у Српску академију наука и уметности или у Народни музеј, а посета Етнографском музеју била је део обавезних активности за сваку генерацију. За студенте у наставном одељењу у Вршцу то је била посета Владичанском двору, а за студенте из наставног одељења у Новом Пазару посета је подразумевала обилазак Алтун-алем џамије, Сопоћана, Музеја Рас итд. На основу своје књиге *Представа дејства у српској култури* проф. др Жарко Требјешанин са Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију у Београду држао је истоимено предавање, а наш познати историчар Предраг Ј. Марковић са Института за савремену историју у Београду говорио је о положају жена у Србији кроз историју. Такође професор Јовановић желео и да прошири разумевање српске културе, али и да будућим учитељима и васпитачима постави темеље на које се са сигурношћу могу ослањати у свом будућем раду. У том контексту се можда најизразитије може разумети и далекосежни значај васпитног и образованог нивоа овог предмета.

С тим у вези, није згорег напоменути да у ауторском тексту „Како до српско-европског образовања или како да утопија постане стварност”, објављеном у два броја недељника *Печати* 2017. године, професор Јо-

вановић образовни систем не види као затворену целину, већ, дапаче, као место где се одражавају сви друштвени процеси, од породичних до научних, од демографских до привредних. Исто тако, учача и обрнут процес, онај где образовање утиче на сва друштвена збивања, како на она тренутна, тако и знатно више или у потпуности и на она будућа. Отуда и веза са образовањем будућих учитеља и васпитача, који ће васпитавати генерације и генерације, јесте оно што Јовановић није хтео да сметне са ума, већ је, напротив, силабусе својих предмета конципирао тако да носе одређену националну самосвест, али и да буду окренути ка будућности, разумевајући да од тога како данас ми нешто предајемо и, можда значајније, шта предајемо, директно зависи и будућност образовно-васпитног система у Србији. Тако и инсистирање на статусу српског језика у образовном систему има циљ да се, поред књижевности, сачувају „највреднија духовна својства једног народа, чувари његовог памћења и културе” (Јовановић 2021: 50).

Професор Јовановић је српски језик посматрао не само као средство комуникације већ и као, са књижевношћу, „највредније духовно добро једнога народа и чувар[а] његовог памћења и културе” (Јовановић 2017). Поред стицања националног и културног идентитета, које овај предмет постиже, ту је још један аспект о коме се све више и више говори и који је професор Јовановић јасно везао за наставу матерњег језика и књижевности. У питању је, како тврди,

најдубља емпатија за *другог*, потребнија него икада у овом времену индивидуалне и колективне саможивости. Емпатија је, уз мало слободе, друго име за љубав према ближњем, слободно деловање и одговорност, а њено одсуство за прилагодљивост и послушност, за препуштање нагонским силама и инстинкту самоодржавања. Без ње ни појединац ни народ не могу на дуже време да опстану. И ту се значај овог предмета нипошто не исцрпљује. Зато је матерњи језик са књижевношћу основни наставни предмет у свим образовним системима и у свим временима (Јовановић 2017: 42, број 455).

Овим и сличним исказима учачамо у којој мери је професор Јовановић посматрао образовање као један комплексан процес са различитим аспектима која учача, истиче, а често и инсистира на њима.

У корпус образовно-васпитних силабуса спадају и изборни предмети *Тумачење Библије I и II*, *Чишање и културни идентитети* и *Путовање као вид образовања и културе*.

Тумачење Библије је изборни предмет који је професор Јовановић реализовао заједно са проф. др Љубивојем Стојановићем. Предмет је замишљен као упознавање са Библијом не тек као религиозним штивом већ понајпре као књижевним, културним, уметничким, чији се јаки одрази могу наћи и у књижевности и у култури и у уметности уопште. Тако је и конципиран садржај предмета посвећен настанку Библије, језицима Библије, потом различитим тумачењима: теолошком, митолошком, антрополошком и симболичком. Библија се посматра и као књижевни текст, у том контексту се пажња усмерава на њену структуру (старозаветне и новозаветне књиге), као и књижевне врсте које баштини. Пажња се посвећује и библијској историји (од Постања до Откривења), антропологији, као и релацијама које Библија има у тумачењу хришћански схваћеног морала, тј. старозаветних и новозаветних закона, али и разумевању Библије као основног богослужбеног, тј. литургијског текста. Сам садржај предмета открива и васпитну и образовну компоненту и на одређен начин постулира онај образовни облик за који се професор Јовановић залагао, онај где образовање, „готово исто колико и породица, васпитава нараштаје, професионално их образује и изграђује њихов културни, национални и демократски идентитет” (Јовановић 2017: 17, број 454).

Отуда се *Тумачење Библије* на изванредан начин наслања на предмет *Чишање и културни идентитет* с обзиром на то да уопште узев читање упућује и на национални и културни идентитет, те је отуда и немерљива важност избора књига које су у лектури. Идеја предмета *Чишање и културни идентитет* у ствари је упознавање и увођење „студената у природу и различите видове читања да би разумели везу између читања и културног идентитета и изградили свест о овом битном чиниоцу свог емоционалног, интелектуалног и културног идентитета” (Јовановић, из силабуса). У томе би се огледала образовна компонента овог предмета. Васпитна се у први мах препознаје у настојању да би студенти на овим часовима „требало да науче/схвате на који начин могу код деце да развијају љубав према читању и да тако прегалачки учествују у изграђивању културног идентитета код њих” (Јовановић, из силабуса). Да би у томе успели, будући учитељи и васпитачи читању би требало да приступе као процесу који им помаже да разумеју и изграде себе како би постали оно до чега је професор Јовановић необично пуно држао – одговорни људи са критичким мишљењем, одани струци, слободи и хуманизму (Јовановић 2017: 17, број 454).

У том процесу самоизградње Јовановић је видео и значајну улогу путовања и на том концепту, а позивајући се на тесну везу путовања и образовања, осмислио је предмет *Путовање као вид образовања и културе*. Суштину овог предмета професор излаже у истоименом тексту где откривамо да је замишљен као „теоријско-примењени предмет чији је циљ да учитељи и васпитачи стичу знања о путовањима и њиховим облицима у различитим епохама, као и да јачају свест о њиховој образовној улози и неопходној стручној и практичној припреми у остваривању ученичко-студентских екскурзија” (Јовановић 2020: 218). Или, како је прецизно одређен циљ овог предмета: „Припремање учитеља и васпитача за поимање путовања као изузетне могућности за упознавање културно-историјских и савремених знаменитости, локалитета и места, за читање и разумевање њихове улоге и значаја у културном наслеђу, као и оспособљавање да организују васпитно-образовна путовања која ће ученицима и студентима (у мањој мери, и предшколској деци) омогућити да схвате и дочарају оно што посећују и виде” (Јовановић 2020: 219). Стога нам се чини оправдано овај изборни предмет посматрати у склопу васпитно-образовних. У томе нас подупире и сам професор с обзиром на то да је предмет конципирао тако да истакне „историјски увид у образовни значај путовања с намером да се покаже како путовање почиње да се разумева као значајан вид васпитања упоредо са развојем мисли о образовању, у 17. и 18. веку” (Јовановић 2020: 234). Кључан аутор на кога се при томе позива јесте Франсис Бекон и његов есеј „О путовању”, који као да на изванредан начин антиципира блиску везу образовања и путовања на којој ће се у наредним вековима инсистирати. Додатно, Бекон, као зачетник емпиризма, путовања види и као начин да се до сазнања стигне уз помоћ искуства, те на њих гледа као на школу – „Путовање је за млађе део образовања, а за старије део искуства” (Бекон 1967: 61). Међутим, оправданост за увођење једног оваквог предмета Јовановић види у потреби да

млади људи не забораве да је реч о нечему старијем и вреднијем од наметане медијске слике – у времену свеопште комерцијализације школских екскурзија и/или утицаја тзв. *аиџрактивних* дестинација и свега што нуди тзв. *индустрија доживљаја* – и што јесте у суштинској вези са њиховом личном културом, позивом и мисијом. Или да не схвате екскурзије (једним значајним делом, и на основу свог искуства) само као посебан облик слободног времена или организовани а необавезни искорак од школских обавеза (Јовановић 2020: 219).

Уједно преко овог предмета наставља се традиција путовања као образовања и васпитања која је присутна од 18. века изразито и у српској и у европској култури. Довољно је само подсетити се Бајрона, примерице, или великих путника српске културе – Доситеја Обрадовића, Растка Петровића, Станислава Кракова, Милоша Црњанског... Отуда се на предмету пажња усмерава и ка значајним научницима и књижевницима као *културним њивницима* попут Бродела, Лекаријера, Јована Дучића, Клаудија Магриса, а у циљу развоја критичког мишљења заострава граница између „индустрије доживљаја” и „ходочашћа кроз културу”.

Методолошки оквири за којима посеже у првом реду се ослањају на *имаџологију*, која се бави проучавањем представа о страним земљама и народима – професор Јовановић посебице пажњу скреће на путовања по земљама класичне културе, тј. Италији и Грчкој – као и представама о властитој земљи и народу најизраженије обликоване у путописима. И сам велики заљубљеник у путовања, а многа од њих је реализовао са генерацијама и генерацијама студената Учитељског факултета и на то био изузетно поносан, професор Јовановић је писао како се у савременом свету мењају начини и садржаји путовања, али се њихова образовна улога не губи, те у прилог томе наводи нове термине попут *културе њивовања* или *културног туризма*. У том контексту можда треба имати и извесну дозу сумње о образовном карактеру путовања уколико призовемо и ону врсту скепсе и уздржаности, па чак и сумњичавости о образовном систему у савременом свету о којима је професор Јовановић писао. С тим у вези он систем образовања види као „модеран образовни модел који би одговарао нашим потребама, а истовремено био конкурентан другим европским образовним системима... Једном речју, утемељен у искуство и отворен за будућност” (Јовановић 2017: 18, број 454). Отуда се чини да су силабуси професора Јовановића тежња да се образовање унапреди тако што ће бити уроњено у национално а окренуто ка европским тековинама. Већ је примећено да „силабуси његових предмета су прецизни, исцрпни, јасни, осмишљени са свешћу о нераскидивој целовитости и прожимању традиције и модерности. Они су и данас изузетно модерни и пример како треба да изгледају програми студијских предмета” (Опачић 2022: 158).

Изузетност силабуса професора Јовановића постиже се и захваљујући одабиру литературе. Рецимо, за предмет *Чишање и културни идентитет* професор као да жели да омеђи европски оквир изградње културног идентитета уз помоћ читања, па бира дела Алберта Мангела

Историја читања, Жан-Клода Каријера и Умберта Ека *Не надајте се да ће се решити књига*, Данијела Пенака *Као у роману*, Дејвида К. Томаса и Кера Иксона *Културна интелигенција*, као и текст Нила Гејмена „Зашто наша будућност зависи од библиотека, читања и сањарења”, коме се изнова и изнова треба враћати. Спој европског/светског и националног одређује и литературу за предмет *Путовања као вид образовања и културе*: ту су Лоренс Дарел, Жак Лакаријер, Александар Генис, Јован Дучић, Јелена Димитријевић, али и савремени аутори попут Сање Домазет. Литература за предмете *Српска култура у европском контексту*, *Увод у тумачење књижевности* и *Књижевност за децу и младе* готово је у потпуности национално одређена, што се може тумачити као готово саморазумљиво настојање да се о националној култури и књижевности најбоље може учити од наших тумача, било да је реч о Јовану Деретићу, Драгиши Живковићу, Иви Тартали, Нову Вуковићу, Милану Пражићу, Драгутину Огњановићу, Воји Марјановићу или Сими Ђирковићу. Тако професор Јовановић и преко литературе, тј. аутора и текстова које бира за своје предмете, вешто балансира између националних и европских оквира тек да упути како се оно национално пресликава у европско и како се европско одражава у нашој националној култури, памћењу и идентитету.

Велика је заслуга професора Јовановића и у постављању „темеља у концепту образовне вертикале академског образовања за учитељске/педагошке факултете” (Опачић 2022: 156). Она се читава првенствено преко његових силабуса, који остају да живе као јасна визија, идеја коју је професор имао не само о нашем образовању него и о друштву у целини. Тако се та кристално јасна идеја преноси и на наредне генерације студената с обзиром на то да његови предмети и даље живе захваљујући професорима и асистентима на Катедри за српски језик, књижевност и методiku наставе српског језика и књижевности.

Уколико имамо икакве недоумице о слици образовног система у будућности, следећи траг професора Јовановића можемо поставити једноставно питање: која је улога намењена књижевности у образовању? Одговори на њега прилично јасно ће показати у ком правцу иде на само наше образовање већ и наш свет.

ИЗВОРИ

- Јовановић 2015:** Александар Јовановић, „Бранко Ћопић – школски писац“, *Иновације у настави*, 28/4, 70–75.
- Јовановић 2022:** Александар Јовановић, „Поздравна реч“ у: *Анђићеве простори гејинијска*, зборник радова, ур. Валентина Хамовић и Јелена Панић Мараш, Београд: Учитељски факултет, 13–16.
- Јовановић 2020:** Александар Јовановић, „Путовање као вид образовања и културе“, у: *Програмске (ре)форме у образовању и васпитању – изазови и њерсејективне*, зборник радова, ур. Горан Зељић и Зорана Опачић, Београд: Учитељски факултет, 218–235.
- Јовановић 2021:** Александар Јовановић, „О нашим најмлађим србистичким катедрама: настава српског језика и књижевности на учитељским и/или педагошким факултетима“, у: *Сјајус српског језика и књижевности у образовном систему*, Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања, 29–45.
- Јовановић, Опачић 2022:** Александар Јовановић, Зорана Опачић, „Нема канонских дела без свести о канону, Канон српске књижевности у настави на учитељским/ педагошким факултетима“, Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања, 141–155.
- Јовановић 2017:** Александар Јовановић, „Како до српско-европског образовања или зашто утопија мора да постане реалност“, *Печат*, број 454/455. 20. 1. 2017, 27. 1. 2017, доступно на: <<https://www.pecat.co.rs/2017/01/kako-do-srpsko-evropskog-obrazovanja-ili-zasto-utopija-mora-da-postane-realnost/>>, <<https://www.pecat.co.rs/2017/01/srpska-drzava-i-obrazovanje-2-kako-do-srpsko-evropskog-obrazovanja-ili-zasto-utopija-mora-da-postane-realnost/>>.
- Тумачење Библије:** Учитељски факултет. <<http://www.uf.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2011/10/TumacenjeBiblije3.pdf>> приступљено 21. 5. 2024.
- Изборни предмети:** Учитељски факултет. <<http://www.uf.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2011/10/Izborni-III-godina-2023-24-za-ucitelje.pdf>>, <http://www.uf.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2013/11/Izborni_MAS-PREDMETNI-23-24.pdf> приступљено 21. 5. 2024.
- Литература на смеру за учитеље:** Учитељски факултет. <http://www.uf.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2012/11/Literatura_UCITELJI-2017-2018.pdf> приступљено 21. 5. 2024.

ЛИТЕРАТУРА

- Бекон 1967:** Франсис Бекон, „О путовању“, *Есеји. Нова Ајлантида. Ајофјиеме*, Београд: Култура, 61–64.

Jelena Panić Maraš
University of Belgrade, Faculty of Education
Belgrade, Serbia

PROFESSOR JOVANOVIĆ'S SYLLABUS

Summary

The paper investigates the syllabi of professor Jovanović. Research attention is primarily focused on the syllabi for the academic courses Serbian culture in the European context, Children`s literature / Children`s and YA literature, as well as Travel as a form of education and culture and Reading and cultural identity. It can be seen that Professor Jovanović presented a kind of “poetics of teaching” through the syllabi and continuously insisted on diachronic and synchronic connections, regardless of the field in question. The syllabuses can also be seen as a living legacy of professors to their successors. Insisting on them, persevering in “carrying the fire”, we remain deeply immersed in the national and open to the world. Thus, it seems that professor Jovanović’s mastery has its foundation not only in national culture but also in the modern educational concept.

Keywords: syllabi, “poetics of teaching”, education, culture, national, identity, reading, children`s and YA literature.